

Центар за истражувачко новинарство СКУП Македонија

ИЗВЕШТАЈ

**за резултатите од проектот „Заштита на правата преку
истражувачко новинарство“**

Скопје, 8 мај 2017

ВОВЕД

Политичарите во Македонија наместо во парламентот или пак во јавни телевизиски дебати кои последниве години се вистинска реткост, се' почесто решаваат конечната пресметка да им биде во судница. Стотици новинари и медиуми, политичари, бизнисмени, професори, невладини организации, јавни претпријатија, личности од естрадата, но и граѓани кои не се јавни личности, изминативе години поминале низ судските ходници барајќи ја правдата. Или биле тужени или пак тужеле за изречена навреда и клевета, барајќи да им се исплати паричен надомест за нарушен углед и чест, или пак биле од другата страна на судскиот спор – во улога на тужени, па морале понекогаш „дебело“ да го платат својот гласно искажан неетички атрибут спрема некого. Иако судот во дел од пресудите водел сметка висината на паричниот надоместок (од 6.000 до 20.000 денари) да биде одреден согласно економската ситуација во земјава, сепак постојат и исклучоци каде оние што го изгубиле спорот за клевета и навреда биле должни да платат и над 150 илјади денари. Санкциите односно паричните казни кои што ги плаќаат во некој случај ги доведоа медиумите и до работ на егзистенцијата.

Во слободни и демократски земји политичарите во принцип не тужат новинари и медиуми. Ова лекција мора да ја научат и македонските политичари. Тие граѓани што сакаат да извршуваат јавни функции мора да знаат дека кога ќе бидат избрани на некоја јавна функција, ќе бидат изложени на поголема критика во јавноста. Тужбите за клевета против новинари треба да бидат исклучок, а не правило. Во слободни земји, такви тужби против новинари се поднесуваат во исклучителни ситуации кога некој новинар злонамерно, неосновано и постојано шири неточни информации во јавноста за некоја личност со јасна намера да наштети на

неговата чест и углед

Иако перцепцијата во јавноста е дека најчести гости на судовите се политичарите, бизнисмените, новинарите, сепак судските примери го покажуваат спротивното. Се поголем е бројот на спорови меѓу граѓаните кои не се јавни личности, а почувствувале „душевна болка“ или им бил „нарушен сонот“, или пак поради навредата која им ја нанеле соседите, или поранешниот партнер, некој роднина, или пак колега од работа, им се „покачил притисокот“. Мотивите се различни: реваншизам, семејни недоразбирања, ривалство, политички пресметки. На суд завршуваат и меѓусебна сосетска расправија или нетрпеливост на работното место. Поттик плус за покренување судски постапки се и значителните парични отштети на кои се надеваат тужителите.

МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП

Методологијата на истражување се анализи на содржина, статистика, интервјуа, анкети. Тимот постави темтски хипотези кои во текот на процестото на истражувањето се потврдени. Одржувани се и редовни неделни редакциски состаноци на кои се правени планови, разменуваани идеи, утврдени насоки, разрешувани дилеми. Дневно се правени брифинзи и анализи на сработеното.

Темите се реализирани и објавени во две верзии – куса и долга. Направија интервјуа и обезбедени изјави од триесетина професори, експерти, новинари. Контактано е и со адвокати и судии на кои темата „клевета и навреда“ им е дел од работната практична или теоретска преокупација. Дел од интервјуата и изјавите се снимени аудио и видео, дел се аудио, а дел се цитирани или парафразирани во текстуална форма. Поставени се и

линкови со можност за презентација на дел од видео снимените интервјуа со цел за нивно интегрално прикажување, а торијата е илустрирана со графичко прењставување на статистичките податоци добиени од судовите.

За периодот од 15 ноември 2016 до 15 мај 2017 година се реализирани и објавени три истражувачки стории, и тоа:

- 1. Тужбата како основа за реваншизам кон неистомислениците**
- 2. Кој најчесто се јавува како тужител и тужен во судските постапки за јавно искажан збор, од 2011 до сега?**
- 3. Колку граѓани побарале правда во странски судови (Стразбур), а се тужени за јавно искажан збор?**

Истражувачкиот новинарски тим на СКУП го сочинуваа Зоран Иванов (раководител на проектот), Целал Незири (уредник), Александар Божиновски (веб-уредник), Даниела Трпчевска (новинар-уредник) и Ангела Петровска (млад новинар). Тимот ги истражи, елборира, факттографира и ги пбликува во новинарски продукти.

По основ на законот за слободен пристап до информации, упатени се прашања и добиени се одговори од сите сите 27 основни судови во државата како и од други институции, невладини организации, владини и јавни институции. Интервјуирани се и експерти, адвокати, новинари кои биле жртви на политички и бизнис моќници.

Трите стории со по две верзии на македонски и на албански јазик се објавени и на повеќе информативни портали како и на портали на традиционални медиуми во земјава.

РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

Истражувањето покаѓа дека во периодот од 2011 до 2016 година поднесени се над 1.800 тужби. Од нив околу 1.000 се покренати во 2011 и 2012 година, пред декриминализацијата на навредата и клеветата, по што бројката на тужби опаѓа.

Скопјани се рекордери по тужбите за навреда и клевета. кривичен суд во 2011 и 2012 година биле поднесени 367 тужби. Во Основниот суд Скопје 2 во периодот од 2013 до 2016 година евидентирани се вкупно 497 предмети. Се тужеле и политичари и бизнисмени, но од притисокот не куртулиле ниту новинарите. Тие се јавуваат во својство на странки во постапките во 173 предмети. Новинарите се тужени во дури 117 предмети, се одлучиле да тужат во 17 предмети, а меѓусебно се тужат во дури 39 предмети.

Статистиката покажува дека од 20 судови во земјава, во периодот од 2011 до денес, биле покренати над 30 судски процеси, токму за навреди изнесени на најпознатата социјална мрежа Фејсбук. Само во Основниот суд Скопје 2 во периодот од 2013 до 2016 година се евидентирани вкупно 13 предмети за утврдување граѓанска одговорност за навреда и клевета упатени преку социјалните мрежи. Од нив, во 8 предмети, странки во постапката се граѓани и тоа: во еден предмет донесено е решение со кое тужбеното барање се смета за повлечено, во еден предмет донесена е пресуда со која тужбеното барање се одбива како неосновано, 5 предмети уште се во постапка, а еден предмет по основ на жалба е пред Апелациониот суд во Скопје.

Во судот во Кичево лани е евидентирано зголемување на бројот на тужби за навреда и за клевета. Овој суд во 2011 година работел на само еден случај и тоа за клевета. Статистика на овој суд покажува дека во 2013

година немал ниту еден предмет од оваа област, но за веќе во 2015 година да започне трендот на поднесување на се поголем број тужби. Така од 2 тужби во 2014-та да достигне 16 за последните две години.

Жителите на Дебар пак, се ослободени од ваквиот стрес – само еден нивен сограѓанин годинава се одлучил душевната болка да ја „залечи“ на суд.

„Рекордери“ по тужби се и струмичкиот, кумановскиот и битолскиот суд. Ако во Струмица во 2011 година имало вкупно 56 тужби за навреда и клевета, во 2016 бројот на спорови е намален на 23. Слично е и во останатите судови. На пример во Куманово во 2011 година имало дури 60 тужби за клевета и навреда, за по декриминализацијата да бидат поднесени 45 предмети – но за период од четири години. Најдрастично опаѓање на бројот на предмети кои се водат за навреда и клевета пред и по декриминализацијата се чини има во битолскиот суд – таму ако во 2011 година се воделе 59 предмети, во 2013 – се свеле само на осум тужби.

Иако судовите во дел од пресудите воделе сметка висината на паричниот надоместок да се движи од 6.000 до 20.000 денари, да биде одреден согласно економската ситуација во земјава, постојат и исклучоци каде оние што го изгубиле спорот за клевета и навреда биле должни да платат и над 150 илјади денари.

Сатисфакцијата, во неможност да се најде пред домашните, е барана и претед судот во Стразбур. Во текот на изминатите 15 години, во периодот од 1997 до 2015 година имало вкупно 719 жалби до овој меѓународен суд.

ЗАКЛУЧОЦИ

Тужбите за навреда и клевета и понатаму остануваат средство за замолчување на неистомислениците, при што најчеста мета се новинарите и медиумите. Ова практика придонесува кон влошување на состојбата со медиумската слобода во Република Македонија, при што се зголемува нивото на цензура и самоцензура кај медиумите и новинарите.

Политичарите често се јавуваат како тужители на новинарите но и на нивните политички опоненти.

Судот во Стразбур се уште не се користи доволно како алатка за оспорување на одлуката на македонските судови, иако трите случаи од Македонија кои се во постапка, би можело да се каже дека се пионерски обиди за пробивање на тужбите за навреда и клевета пред овој суд.

За разлика од европската практика, во македонските судови ретко може да се види пресуда во чие образложение се цитираат ставови на Европскиот суд.

И социјалните мрежи, посебно популарниот Фејсбук се користи како алатка за упатување навреди и меѓу нејавните, но и помеѓу јавните личности. Се поактуелни стануваат случаите со навреди изречени на социјалните мрежи. Се клеветел кој како стигнал, па правдата за навредите преку Фејсбук повеќе од 30-тина граѓани во земјава ја побарале на суд.